

CEA(R)

Comissió Catalana
d'Ajuda al Refugiat

CURS ONLINE

SENSE REFUGI
El dret d'asil i les vulneracions
dels drets econòmics, socials,
culturals i ambientals

21/11 - 30/11

Agència Catalana
de Cooperació
al Desenvolupament

Generalitat
de Catalunya

Ajuntament
de Barcelona

Índex

1.- Introducció	3
2.- Què són els DESCA i quines són les obligacions estatals?	3
2.1. Reconeixement dels DESCA als tractats internacionals	4
2.2. Les obligacions dels Estats	5
2.3. El principi de progressivitat	6
2.4. Menor reconeixement dels DESCA.....	6
3.- De quins mecanismes d'exigibilitat disposem al nostre abast?	7
3.1. A nivell internacional.....	8
3.2. A nivell regional	9
3.3. A nivell estatal.....	9
4. Bibliografia	10

1.- Introducció

Les persones que treballem amb drets humans, que tenim sensibilitat per les problemàtiques socials o que procurem defensar la justícia global tenim davant nostre una tasca ingent de conèixer i formar-nos per tal de poder generar les millors estratègies que aconseguixin transformar el món, passa a passa. Per aquest motiu és important que parlem amb propietat, que coneguem quins són els nostres drets i com poder-los reclamar, quines són les obligacions dels Estats i com exigir-les. Davant ens trobarem grans dificultats. Per citar-ne només una: la cultura jurídica a casa nostra no és, en general, de la més avançada. Més aviat, ens costarà convèncer advocats, jutges i magistrats que **els drets humans són quelcom no només valuós, sinó d'obligat compliment**. Per exemple, existeix en l'actualitat un important debat sobre la vinculatorietat dels dictàmens que emeten els diferents Comitès de Nacions Unides.

Aquesta tasca de defensa dels drets humans resulta especialment àrdua quan les vulneracions que volem denunciar són de dret a l'habitatge, a la salut, o al treball, és a dir, de drets econòmics, socials, culturals o ambientals (DESCA). Al llarg de l'informe es desenvolupen algunes de les majors dificultats amb què ens podem trobar en la defensa dels DESCA, però també exemples d'exigibilitat i garantia que ens empenyen a continuar apel·lant a la interdependència i indivisibilitat de tots els drets humans. A tall d'exemple, Nacions Unides reiterava en el seu examen a Espanya de març de 2018 que *"Tome las medidas legislativas pertinentes para garantizar que los derechos económicos, sociales y culturales cuenten con un nivel de protección análogo al que se brinda a los derechos civiles y políticos y para promover la aplicabilidad de todos los derechos consagrados en el Pacto en todos los niveles del sistema judicial, inclusive mediante el recurso de Amparo"*, en referència a la menor protecció constitucional dels DESCA, com veurem a l'apartat 3.3. Pel que fa al poder judicial, Nacions Unidas empenyava l'estat espanyol a que *"Realice capacitaciones, especialmente entre jueces, abogados, agentes del orden, miembros del Congreso de los Diputados y otros actores encargados de la aplicación del Pacto, sobre el contenido de los derechos del Pacto, incluidas las observaciones generales del Comité, y sobre la posibilidad de invocarlos ante los tribunales"* i, respecte la ciutadania *"Lleve a cabo campañas de sensibilización entre los titulares de los derechos sobre la justiciabilidad de los derechos económicos, sociales y culturales"*. Comencem, doncs, per veure què són els DESCA i quines obligacions tenen els Estats al respecte.

2.- Què són els DESCA i quines són les obligacions estatals?

Els drets humans són aquells principis i obligacions que, d'una banda, protegeixen la població en el seu conjunt, i d'altra banda, obliguen, especialment els poders públics, per tal de garantir necessitats bàsiques amb dignitat.

Dins la diversitat dels drets humans, podem identificar diferents tipus (civils, polítics, socials...), si bé avui en dia se'n reconeix la indivisibilitat i interdependència sense jerarquies. És a dir, la vulneració d'un dret humà tindrà un impacte en d'altres drets. Per exemple, el fet d'estar privat d'una llar, això és, del dret a un habitatge digne, té un fort impacte en d'altres drets socials, com ara el dret a la salut (pel fet de no disposar d'un espai on descansar, cuinar o estar a una temperatura adequada), però també en el dret a la vida¹, un dels principals drets civils. En aquest sentit, tots els drets es basen en l'essència de la dignitat humana.

En aquesta part del curs ens centrarem en els drets econòmics, socials i culturals (DESC), als quals els darrers anys hi afegim la lletra "a" corresponent a drets ambientals, atès que s'està formulant en diferents esferes la necessitat de protegir els drets al medi ambient i de la naturalesa². **Els drets econòmics, socials, culturals i ambientals (DESCA) són una condició material bàsica per a poder gaudir d'una vida digna, desenvolupar lliurement la personalitat i participar en els afers públics de la societat.** Alguns exemples de DESCA serien el dret a l'habitatge digne, a una alimentació i una nutrició adequades, el dret a la salut, el dret a la seguretat social, a les pensions o el dret al treball. La vulneració d'algun d'aquests drets seria indicatiu que el "nivell de vida adequat" que en garanteix la seva protecció no s'està podent assolir, i per tant podríem aproximar-nos a situacions de pobresa o d'exclusió social, en definitiva, d'una pèrdua de dignitat humana.

2.1. Reconeixement dels DESCa als tractats internacionals

Tots els drets humans es troben reconeguts en major o menor grau en diversos textos normatius, tant en el dret internacional dels drets humans (DIDH) com en els àmbits comunitari, constitucional i autonòmic. Per exemple, la Declaració Universal de Drets Humans (DUDH) de 1948 recull en el seu article 25 la defensa dels drets socials. Aquesta famosa Declaració, adoptada després de la Segona Guerra Mundial, tenia valor programàtic, això és, no es considerava vinculant per als Estats signataris, si bé comptava amb un fort valor polític. Posteriorment, els drets presents a la DUDH es van recollir en tractats internacionals que els Estats ratificarien, aquest cop sí vinculant-se al compliment dels drets en ells continguts.

Així doncs, de la DUDH van néixer dos pactes, ambdós de l'any 1966: el Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics (PIDCP) i el Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals (PIDESC). Si bé en el moment d'aprovació van existir desavinences entre els signataris dels dos pactes en un context històrico-polític de Guerra Freda, a dia d'avui ambdós pactes estan ratificats per la pràctica totalitat d'Estats del món.

Vegem en concret com recull el PIDESC els DESCa:

- Els articles 6 i 7 reconeixen el **dret al treball**, "que comprèn el dret de tota persona a tenir l'oportunitat de guanyar-se la vida mitjançant un treball lliurement escollit o acceptat, i prendran mesures adequades per garantir aquest dret". Es garanteix aquest dret en condicions

1 L'actual Relatora Especial de Nacions Unides pel Dret a un Habitatge Adequat ha elaborat un informe que vincula específicament el dret a l'habitatge i el dret a la vida. El podeu consultar aquí.

2 Per exemple, les constitucions més avançades en drets, com l'equatoriana, ja recull aquesta protecció dels drets de la naturalesa.

equitatives i satisfactòries, amb salari digne, higiene i seguretat, descansos i vacances, i amb vies d'accés com ara l'orientació i preparació tècnic-professional.

- L'article 8 garanteix les **llibertats sindicals**, (dret a fundar sindicats i a afiliar-s'hi) i el **dret a vaga**.

- L'article 9 fa referència al **dret a la seguretat social**, l'article 10 a la **família**, amb especial protecció de mares i nens i nenes, i prohibeix el **treball infantil**.

- L'article 11 reconeix el dret a un nivell de vida adequat, en concret a una "**alimentació, vestit i habitatge adequats**, i a una millora contínua de les condicions d'existència".

- L'article 12 obliga els estats a garantir a tota persona el "gaudi del més alt nivell possible de **salut física i mental**" tot reduint la mortalitat infantil, la millora de la higiene al treball i del medi ambient, la prevenció i lluita contra les malalties i la creació de condicions per a l'assistència i serveis mèdics per a tothom.

- L'article 13 és el que garanteix el **dret a l'educació**, amb ensenyaments primaris obligatoris i gratuïts, educació secundària i superior assequible a tothom i progressivament gratuïta, amb beques i bones condicions per a les persones docents. Es reconeix així mateix el dret dels pares a escollir escola i formació religiosa.

- L'article 15 consagra el **dret a la cultura**, al gaudi del progrés científic; es protegeix la llibertat per a la investigació científica i l'activitat creadora.

Aquest articulat es va establir als volts de 1966, any d'aprovació del PIDESC. Des de llavors, les **Observacions Generals, documents elaborats pels Comitès de Nacions Unides encarregats de supervisar el compliment dels pactes per part dels Estats signataris, han contribuït a concretar, actualitzar i desenvolupar alguns d'aquests drets continguts als Pactes**. Pel que fa als DESC, resulten d'interès les Observacions Generals elaborades pel Comitè DESC, que supervisa el compliment del PIDESC. Per exemple, les Observacions Generals núm. 4 i 7 fan referència al dret a l'habitatge i els desallotjaments forçosos; la núm. 5 a les persones amb discapacitat; la núm. 6. a les persones grans; la núm. 12 és sobre el dret a una alimentació adequada; la núm. 13 sobre el dret a l'educació; la núm. 13 del dret a la salut i la 22 sobre la salut sexual i reproductiva; la núm. 14 sobre el dret a l'aigua; la núm. 16 sobre la igualtat entre homes i dones i la núm. 20 sobre no-discriminació; la núm. 18 i la núm. 21 sobre dret al treball i la 19 sobre la seguretat social; la núm. 21 sobre els drets culturals.

A més, atenent a la constant evolució de la societat i la necessària actualització dels drets a aquesta, des de la societat civil es va impulsar la **Declaració Universal dels Drets Humans Emergents**, adoptada l'any 2007 a Monterrey (Mèxic). Aquesta declaració, de caràcter programàtic, és a dir, considerada no vinculant però amb força política i simbòlica, recull drets com ara el dret a la ciutat, el dret a la renda bàsica, a una mort digna o a la mobilitat universal.

2.2. Les obligacions dels Estats

Els Estats tenen diverses obligacions específiques pel que fa a cadascun dels drets humans. Així doncs, tenen l'**obligació de respectar**, això és, no interferir ni obstaculitzar la garantia o compliment del dret en qüestió; l'**obligació de protegir**, per la qual tenen el deure d'adoptar mesures encaminades a evitar que actors privats com ara empreses o d'altres persones impedeixin la realització del dret; i l'**obligació de realitzar**, és a dir, de posar mitjans a l'abast de la població per tal de facilitar el compliment dels drets humans, i de forma reforçada per a

aquells col·lectius amb més dificultats, com poden ser, en el cas que ens compet, les persones desplaçades o refugiades.

Si es vol aprofundir sobre quin és el contingut de les obligacions que genera el Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals respecte dels Estats, recomanem consultar l'Observació General Núm. 3. Com hem dit, **la funció de les Observacions Generals és desenvolupar i concretar els drets i les obligacions dels Estats**. En el cas de l'Observació General Núm. 3, considera que els Estats, a més d'adoptar mesures en l'àmbit legislatiu, ha d'oferir recursos judicials *“pel que fa a drets que, d'acord amb el sistema jurídic nacional, puguin considerar justiciables. El Comitè observa, per exemple, que el gaudi dels drets reconeguts, sense discriminació, es fomentarà sovint de manera apropiada, en part mitjançant la provisió de recursos judicials i altres recursos efectius”*. En el cas de la majoria dels DESCA en el marc català i de l'estat espanyol no resultarà tan senzill, atès que, com es veurà amés endavant, la seva justiciabilitat no és tan evident, la qual cosa ha comportat la denúncia per part de Nacions Unides en diverses ocasions.

2.3. El principi de progressivitat

Com es materialitzen les obligacions dels Estats, en el cas dels DESCA? Per als drets econòmics, socials, culturals i ambientals les obligacions dels Estats se centren en destinar el màxim de recursos disponibles per a fer-los efectius de manera progressiva. L'article 2 del Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals estableix d'aquesta manera l'anomenat “principi de proporcionalitat”. Quines implicacions té aquest principi? Que **els Estats han d'assegurar que estan fent el màxim d'esforç per a satisfer, de la manera més ràpida i eficaç possible, els DESCA**. Almenys, pel que fa al seu contingut mínim, això és, el nucli essencial del dret, sense el qual perdria el sentit de protecció.

Del principi de proporcionalitat també es desprèn que els Estats signataris han d'abstenir-se d'implementar polítiques públiques o de promulgar lleis que suposin un retrocés en la garantia dels drets. Així doncs, es prohibeix la regressivitat en els drets socials. Si bé el principi de no-regressivitat ha de passar-se pel sedàs del màxim de recursos disponibles, i en casos de crisi econòmica s'ha permès flexibilitzar aquest criteri, existeixen uns límits clars que cal respectar: la manca de recursos econòmics no pot justificar mesures d'austeritat que impliquin regressions no justificades permanents en el temps³.

Cal tenir en compte que el principi de progressivitat es contempla pel que fa als DESCA, i aquest és un important element de diferenciació amb altres drets com els civils i polítics, el compliment dels quals és “absolut” i no “progressiu”. Per exemple, la prohibició de la tortura, recollida a l'article 7 del Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics, no es pot realitzar de manera progressiva, sinó que està totalment prohibida. En canvi, no succeeix el mateix amb el sensellarisme, pel que fa al dret a un habitatge adequat. Malgrat això, aquest principi de progressivitat no ha de servir com a mecanisme de justificació als Estats, ja que el nivell de vinculatorietat de tots els drets humans és idèntic.

2.4. Menor reconeixement dels DESCA

3 Veure E/C.12/2007/1, paràgraf 10, i pg. 23-25 d'Escorihuela, I. Documentación social, ISSN 0417-8106, N° 181, 2016 (Exemplar dedicat a: Políticas públicas y derechos humanos en regresión).

En l'actualitat gairebé tots els Estats han ratificat el PIDESC. No obstant, cal reconèixer que a dia d'avui els DESCAs han tendit a tenir un **menor reconeixement des d'un punt de vista legal** que altres drets com els civils i polítics, tant a nivell internacional, regional com estatal. A vegades, els DESCAs no es troben recollits com a drets subjectius – això és, que es poden exigir davant dels tribunals- en importants convenis o pactes ni en cartes mages. És el cas, per exemple, del Conveni europeu de drets humans (1950), en el marc del Consell d'Europa, o de la Constitució espanyola, on la majoria de drets socials apareixen com a mers “principis rectors”, a excepció del dret a l'educació, al treball i a la lliure sindicació.

Malgrat aquesta realitat, tal i com s'ha afirmat a l'inici en l'actualitat tots els drets humans es troben al mateix nivell. A més, en diverses ocasions s'ha **pogut desmuntar mites entorn als DESCAs**. Principalment, s'ha esgrimit que els DESCAs són drets “prestacionals” o “cars”: un argument per a debilitar la capacitat d'exigibilitat dels DESCAs és que es tracta de drets que han de prestar els Estats, i per tant invertir-hi una gran quantitat de pressupost. Tanmateix, tant els DESCAs com els drets civils i polítics tenen dimensions “negatives” (de no-fer) i “positives” (de fer). Per exemple, els dret a vot (el dret a sufragi), un dret polític per excel·lència, comporta la costosa organització d'unes eleccions. D'altra banda, els DESCAs poden ser “barats”, si pensem en l'obligació a privats per no impedir-ne el compliment (per exemple, posar un topall de preus al mercat de lloguer per a poder accedir més fàcilment al dret a l'habitatge).

A més de la necessitat de consagrar els DESCAs en el cos dels tractats i les normes, la seva efectivitat es garanteix a través del compliment de tres elements bàsics:

- el principi de no-discriminació (article 2.2 PIDESC), que de forma transversal guia tota l'acció en relació amb la garantia dels DESCAs. És a dir, es prohibeix qualsevol tipus de discriminació en l'accés i el gaudi dels drets econòmics, socials, culturals i ambientals, ja sigui per raó d'origen, ètnia, religió o orientació sexual, entre altres.
- També és imprescindible considerar el ja esmentat principi de progressivitat (art 2.1 PIDESC) en la realització dels drets socials com l'habitatge, en virtut del qual les administracions han de fer el màxim d'esforços fins a exhaurir el màxim de recursos disponibles, sobre la base del principi de “raonabilitat”.
- I, per tant, el respecte al contingut mínim o essencial del dret i l'abstenció d'adoptar mesures regressives envers el compliment del dret, fins i tot en contextos de crisis econòmiques o dificultats pressupostàries dels estats. S'estableix, doncs, el principi de no-regressió, un límit per als estats que consisteix a interdir aquesta desinversió en matèria de drets socials.
- Als tres elements bàsics anteriors cal afegir-hi un quart punt relatiu a l'accés a la informació i la transparència en la normativa i les polítiques públiques per a fer efectius els DESCAs.

3.- De quins mecanismes d'exigibilitat disposem al nostre abast?

Un element central dels drets humans és la **possibilitat d'exigir-los a les administracions públiques o davant de tribunals**, de poder denunciar-ne la seva vulneració i promoure que es respectin. Els drets econòmics, socials, culturals i ambientals són exigibles a diferents esferes, tant a Catalunya, a l'estat espanyol, a Europa i en el sistema internacional. Per a això, els drets requereixen de garanties de compliment, que poden adoptar diferents formes:

- **Garanties polítiques**, que són les anomenades “primàries”: reconeixement constitucional, legal i desenvolupament via polítiques públiques dels drets per tal d’assegurar-ne el compliment.
- **Garanties jurisdiccionals** (a través de tribunals) i **administratives** (mitjançant instàncies de l’administració pública), és a dir, les garanties que es fan servir de manera secundària quan la protecció oferida per la llei i les polítiques públiques no és suficient. La justiciabilitat adopta un caràcter gradual, és a dir, hi haurà aspectes del dret més fàcils d’exigir, i d’altres que suposaran majors dificultats. Això succeeix així amb la gran majoria de drets humans.
- **Garanties socials** (la defensa per part de la societat civil). S’hi afegeixen plànols intermitjos, com són els defensors del poble o síndics de greuges (els anomenats “ombudsmen”).

De nou, com ja s’introduïa més amunt, els DESC han estat objecte d’una comprensió devaluada durant dècades, que ha dificultat la seva justiciabilitat arreu del món. Aquest fet s’ha traduït en que la seva exigibilitat s’ha pretès menor com a conseqüència de mecanismes de garantia menys robustos. Vegem com ha resultat als diferents nivells:

3.1. A nivell internacional

En el sistema de les Nacions Unides, ens trobem en primer lloc amb la lleugera dificultat que suposa el principi de progressivitat (article 2.1 PIDESC) exposat anteriorment, l’incompliment del qual respecte el màxim de recursos disponibles dels Estats resulta una mica més complicat de provar que en el cas dels drets civils i polítics, i això redunda en la consideració que les obligacions dels estats respecte del compliment dels DESC són de caràcter més lax que respecte dels drets civils i polítics. Si bé els governs han de “respectar, protegir i realitzar” tots els drets humans, podríem dir que la garantia primària de protecció dels drets és una mica més feble, tot i que perfectament justiciable tal i com exposarem amb casos més endavant.

Pel que fa a les garanties secundàries, les vulneracions de DESC tenien dificultats per a ser denunciades davant de Nacions Unides. El Comitè DESC, encarregat de supervisar el compliment del PIDESC, sí feia exàmens periòdics a Estats en matèria de garantia dels drets i també informes sobre la situació als països. Tanmateix, aquest Comitè no va admetre demandes individuals per vulneracions de drets reconeguts en el PIDESC fins l’any 2013, quan va entrar en vigor el Protocol facultatiu que ho permetia, mentre que el Consell de Drets Humans ho va fer des que va entrar en funcionament (l’any 1976) per als drets civils i polítics.

Des de l’entrada en vigor de l’esmentat Protocol, el Comitè DESC ha considerat fins a tres ocasions que Espanya vulnerava un DESC, en concret el dret a un habitatge adequat, davant de demandes individuals formulades davant el Comitè⁴. Aquest mecanisme s’ha mostrat eficaç per part de la ciutadania per a denunciar les vulneracions del dret a l’habitatge a l’estat espanyol. A més, resulta molt interessant destacar que, arran d’aquests dictàmens, s’han dictat mesures cautelars des del Comitè DESC que han aturat desenes de desnonaments en risc de vulnerar el dret a l’habitatge i d’altres de persones vulnerables⁵.

⁴ Podeu conèixer més sobre el Comitè DESC al seu web:

<https://www.ohchr.org/SP/hrbodies/cescr/pages/cescrindex.aspx> i aquí sobre les demandes.

⁵ Des de diversos col·lectius s’ha elaborat aquesta guia per a facilitar la presentació de sol·licituds de mesures cautelars.

3.2. A nivell regional

Europa disposa de dues esferes de protecció dels drets humans. En primer lloc, el Consell d'Europa, format per 47 països i que compta amb dos instruments diferenciats per a garantir els drets:

- El **Conveni Europeu de Drets Humans** (1950), que reconeix els drets civils i polítics. El Tribunal Europeu de Drets Humans és l'encarregat de vetllar pel compliment dels drets del Conveni. Cal tenir en compte que, **malgrat centrar-se en drets civils i polítics, el Tribunal ha exercit una certa interpretació social els darrers anys que ha permès defensar DESC “per connexió”**, és a dir, de manera indirecta. Per exemple, el dret a l'habitatge s'ha pogut entrar a considerar de la mà del dret a un procediment just, de la vida privada i familiar o del dret a no patir tractes inhumans i degradants, fins i tot dictant mesures cautelars per evitar desnonaments que poguessin causar danys irreparables (entre d'altres, cas Ceesay i altres c. Espanya, núm. 62688/13).
- La **Carta Social Europea** (1961) i la seva versió revisada (1996). Aquesta carta, menys coneguda a nivell internacional que el Conveni, incorpora el reconeixement dels DESC. El Comitè Europeu de Drets Socials és l'òrgan previst per a supervisar el compliment de la Carta. Existeix així mateix un protocol que permet presentar queixes davant el Comitè, tot i que cal tenir present que l'estat espanyol no ha ratificat ni la versió revisada ni aquest protocol. No obstant, **si ha estat útil en diversos casos en matèria laboral, d'habitatge o de pensions** a diversos països com Grècia o França.

En segon lloc, la Unió Europea compta amb la **Carta dels Drets Fonamentals (2000)**, la qual recull alguns DESC. L'esfera de la Unió Europea, menys procliu a garantir drets, ha resultat útil en situacions en què les persones víctima de vulneració de drets s'han pogut considerar consumidores, si bé no es poden denunciar vulneracions dels drets recollits a la Carta a cap comitè o Tribunal. Tot i així, des d'aquesta **òptica de drets dels consumidors**, el Tribunal Superior de Justícia de la Unió Europea ha pogut emetre sentències obligant als Estats a modificar la seva normativa en matèria de dret a l'habitatge, per exemple, per contravenir el dret de les persones consumidores a la Unió (cas Aziz c. Espanya).

3.3. A nivell estatal

Els drets econòmics, socials i ambientals es troben recollits a la Constitució Espanyola (CE), però la seva justiciabilitat resulta limitada pel que fa a la majoria de drets. D'aquesta manera, el dret a l'educació sí es reconeix com a tal a l'article 27 CE, així com la llibertat d'ensenyament i l'autonomia universitària. També el dret a la lliure sindicació i el dret a vaga, reconeguts a l'article 28, es troben en la secció de drets i llibertats. No obstant, la resta de DESC (dret al treball, seguretat social, salut, cultura, medi ambient i habitatge, entre d'altres) es troben al capítol III “Dels principis rectors de la política social i econòmica”. Aquesta diferenciació té conseqüències pel que fa a la justiciabilitat: **segons l'article 53 CE, que estructura com exigir els drets constitucionals, s'estableix una jerarquia** en la defensa dels mateixos. Així doncs, els drets compresos entre els articles 14 i 29.1 CE, és a dir, majoritàriament drets civils i polítics amb les excepcions que hem vist, vinculen els poders públics i tenen una via de justiciabilitat directa davant dels tribunals ordinaris en procediments preferents i sumaris, així com davant el Tribunal Constitucional en recurs d'empara. En canvi, la resta de drets tan sols “informaran la legislació positiva, la pràctica judicial i l'actuació dels poders públics. Només podran ser al·legats davant la jurisdicció ordinària d'acord amb allò

que disposin les lleis que els desenvolupin.” (apartat 3), sense gaudir d’eficàcia jurídica directa. **Es considera els DESCA com a mers principis i no com a drets subjectius.**

Aquest sistema, si bé dificulta l’exigència dels DESCA, **no n’ha de resultar un impediment absolut per a la seva justiciabilitat.** Encara que sigui de forma dèbil, aquests principis estan recollits com a drets, que impliquen una esfera de dignitat humana que no es pot desconèixer, i per la qual cal respectar el contingut mínim del dret, és a dir, no es pot desnaturalitzar fins al punt de no poder ser identificable com a dret humà. Al cap i a la fi, es troben dins el capítol “dels drets i deures fonamentals”, i en major o menor mesura tots els drets humans contenen una part de principi i una part exigible. A més, l’article 96 CE considera que els tractats internacionals formaran part de l’ordenament jurídic espanyol i l’article 10.2 que “Les normes relatives als drets fonamentals i a les llibertats que la Constitució reconeix s’interpretaran de conformitat amb la Declaració Universal de Drets Humans i els tractats i els acords internacionals sobre aquestes matèries ratificats per Espanya”. Per tant, els drets constitucionals han de ser interpretats a la llum de la DUDH i el PIDESC. Finalment, el desenvolupament normatiu que exigeix l’article 53.3 CE ja s’ha realitzat pel que fa a alguns DESCA, la qual cosa en facilitaria l’exigibilitat. Certament, diversos Estatuts d’Autonomia recullen drets econòmics, socials i culturals. És el cas de l’Estatut d’Autonomia de Catalunya de 2006 (EAC), que en el seu capítol I, “Drets, deures i principis rectors (articles 15-54)”, recull els DESCA. També diverses lleis desenvolupen alguns dels drets considerats no-justiciables, via que podria permetre alinear-se amb el que indica l’article 53.

4. Bibliografia

Escorihuela, I. Documentación social, ISSN 0417-8106, N° 181, 2016 (Exemplar dedicat a: Políticas públicas y derechos humanos en regresión), págs. 15-33. Disponible aquí.

Noguera, A. y Guamán, A. Lecciones sobre estado social y derechos sociales. València: Tirant lo Blanch; 2014.

Observatori DESC i CICAC. Guia per a l’exigibilitat dels Drets Econòmics, Socials, Culturals i Ambientals; 2018

Pisarello, G., et al. Los derechos sociales como derechos justiciables: potencialidades y límites. Barcelona: Editorial Bomarzo; 2009.